

**UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I
REHABILITACIJU**

**U SUSRET INKLUZIJI –
DILEME U TEORIJI I PRAKSI**

*Priredio
Dobrivoje Radovanović*

Beograd, 2008.

**EDICIJA:
radovi i monografije**

„U SUSRET INKLUZIJI – DILEME U TEORIJI I PRAKSI“

Izdavač
Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju –
Izdavački centar (CIDD)

Za izdavača
Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije
Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor
*Prof. dr Dobrivoje Radovanović, Prof. dr Dragan Rapaić,
Prof. dr Nenad Glumbić, Prof. dr Sanja Đoković, Doc. dr Vesna Vučinić,
Prof. dr Mile Vuković, Prof. dr Svetlana Slavnić*

Recenzenti
*Prof. dr Stane Košir
Doc. dr sci. Senka Sardelić*

Štampa
„Planeta print“, Beograd

Tiraž
350

ISBN 978-86-80113-71-5

**Objavljivanje ove knjige pomoglo je
Ministarstvo nauke Republike Srbije**

*Odlukom Nastavno-naučnog veća br. 3/9 od 8.3.2008. o pokretanju
Edicije: monografije i radovi.*

www.fasper.bg.ac.yu

SAVETODAVNI RAD SA GLUVIM ADOLESCENTIMA U INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU

*Danica Mirić, Branka Mikić
Institut za ORL i MFH, Klinički centar Srbije,
Odeljenje audiološke rehabilitacije*

*Sanja Ostojić
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Značajna oštećenja sluha više nego druga senzorna oštećenja imaju za posledicu društvenu izolovanost (Rutman, 1989). Poteškoće u svakodnevnoj komunikaciji sa prijateljima i porodicom dovode do smanjenja samopouzdanja i samopoštovanja. Redukovane socijalne veze i aktivnosti dovode do depresije, zatvorenost i usamljenosti (Knutson, & Lansing, 1990). Narušeno socijalno i govorno funkcionisanje mogu da kod osobe oštećenog sluha da isprovociraju osećanje "sa mnom nešto nije u redu".

Cilj ovog rada je da prikazemo iskustva i rezultate savetodavnog rada sa gluvim adolescentima uključenim u redovne škole (u inkluzivnom sistemu obrazovanja).

Grupa je sastavljena od osam kongenitalno gluvih adolescenata, na uzrastu od 16 do 22 godine koji su završili redovnu osnovnu i srednju školu i stekli različite stepene stručne spreme. Svi članovi grupe bili su uključeni u ranu rehabilitaciju sluha i govora na Klinici za ORL i MFH Kliničkog centra Srbije, na odeljenju za Audiološku rehabilitaciju sluha i govora.

Grupa je radila u periodu januar-decembar 2006. god, pod vođstvom D. Mirić.

U radu su prikazana pozitivna i negativna zapažanja vođe grupe kao i impresije gluvih adolescenata, članova grupe.

Adolescenti uspostavljaju dobre veze unutar same grupe i poboljšavaju kvalitet odnosa u porodici i socijalnoj sredini. Mnoge emocionalne probleme, nesigurnost, komunikacijske barijere, uspevaju da razreše zahvaljujući ovom obliku rada. Jedan član je bio samo na jednom sastanku i prekinuo dolaske. U naknadnim susretima sa ostalih sedam članova grupe dobili smo informaciju da svi žele da nastave sa savetodavnim radom. Savetodavni rad sa gluvim adolescentima koji su uključeni u redovan sistem školovanja (u inkluzivnom sistemu) pokazao je:

- efekti rane rehabilitacije sluha i govora ogledaju se u osposobljenosti kongenitalno ili stečeno praktično gluvog deteta da se uključi i uspešno završi redovnu osnovnu, srednju, višu školu i faku-

Itet, tj da stekne različite stepene obrazovanja u skladu sa svojim sposobnostima i individualnim ambicijama;

- redovna škola im je pružila kvalitetno obrazovanje ali u većini slučajeva, nije ništa uradila na poboljšanju odnosa vršnjaka i stručnjaka prema gluvoj i nagluvoj deci u njihovom okruženju;

- raznolikost problema u društvenom, emotivnom i edukativnom delu života članova grupe omogućila su im razmenu iskustava koja je pomogla u rešavanju tih problema;

- svi članovi grupe izrazili su želju za nastavkom rada, sem jednog člana koji je došao samo na jedan sastanak.

Ključne reči: *savetodavni rad, adolescenti, gluvoća, inkluzija*

UVOD

"Gluve adolescente muče pitanja kao što su ko su: šta mogu da radim, šta mogu postati, kako da se porede sa vršnjacima istog a kako intrigiraju vršnjake različitog pola. Spremni su da eksperimentišu u svim sferama života: temama za razgovor, oblačenju, interesovanjima, ciljevima, novim poznanstvima, usvajanju novih znanja. Naravno, određene teme se ponavljaju na sastancima grupe: briga o budućnosti, nezavisnosti, vezama, odnos sa autoritetima, prihvatanje gluvoće kao permanentnog hendikepa, ..." (Laitmon E., 2005).

Istraživanjem dostupnih podataka iz literature vidimo da savetodavni rad sa gluvim adolescentima u inkluzivnom obrazovanju okupira pažnju stručnjaka veoma intenzivno od 1981. god. U periodu 1981-96 objavljeno je 326 istraživačkih publikacija, među kojima 34 knjige i monografije, na teritoriji SAD (prema podacima University of Arcansas, Rehabilitation Research and Training Center for Persons who are Deaf or Hard to Hearing, 2001):

Istraživački programi sa gluvima:

1981.-1986. 3 projekta: a) istraživanja iz oblasti unapređenja rehabilitacije osoba koje su gluve, b) modelima pomoći pri zapošljavanju, c) psihološke pomoći u uspostavljanju interpersonalnih odnosa u grupi;

1986.-1991. 4 projekta: a) saveti za unapređenje karijere; b) modeli razvoja interpersonalnih sposobnosti; c) modeli za marketing radnika i poslodavaca;

1991.-1996. 3 projekta: a) istraživanja u grupi gluvih koji su članovi etničkih manjina; b) izbor zanimanja;

1996.- 2001. 5 projekata: ovaj period karakteriše se istraživanjima koja su vezana za karijeru i posao.

Baker and Gerler (2001) beleže da je zadatak razvojnog savetodavnog rada "da promovise emocionalni, socijalni i saznajni rast i na taj način prevenira probleme u životu mladih ljudi" (p. 300). Osim toga, izbalansiran savetodavni program treba da uključuje kako "primarne,

tako i sekundarne preventivne strategije" (p. 300). To su ciljevi koje preporučuje i National Model for School Counseling Programs preporučan od strane American School Counselor Association (ASCA). Opšte je mišljenje da je savetodavni rad u tesnoj vezi sa prevencijom raznih smetnji i poremećaja gluvih adolescenata (Fukuyama, 2001, p. 329). Tako da primena takvih "holističkih, lekovitih" intervencija omogućava savetnicima da bolje upoznaju razvojne potrebe ove populacije (Myers, Sweeney, & Witmer, 2000, Lee, 2001, Swisher, 2001). Rezultati istraživanja koja su se bavila populacijom adolescenata koji nemaju smetnji u razvoju, a koja su se odnosila na neke osobenosti razvoja u različitim etničkim (Phinney; Rotheram, & Phinney, 1987) ili kulturološkim uslovima, (Barlow, Taylor, & Lambert, 2000; Fuertes & Westbrook, 1996; Garret-t, 1999; Park & Harrison, 1995) pokazuju da su skloni problemima u oblasti mentalnog zdravlja. Grupni savetodavni rad sa adolescentima u školama sa internatskim smeštajem (P.A. Loera, 1987), gde je zastupljenost populacije gluvih adolescenata velika, bavio se temama kao što su: a) kolika je učestalost takvog rada sa gluvim adolescentima; b) osnovnim karakteristikama savetodavnog rada sa gluvima; c) istorijatom savetodavnog grupnog rada u ovim školama i njihova zapažanja o vrednosti, problemima i potrebama u pristupu gluvim adolescentima. Obradeni su podaci iz 94 (61.8%) od 152 upitnika i 56 (77.7%) od 72 škole sa internatskim smeštajem na teritoriji SAD: 1) 60% koristi grupni savetodavni rad sa gluvim adolescentima; 2) u izboru između grupnog i individualnog rada kao prihvatljivijeg oblika rada, 48.6% je za individualni, 22.2% za grupni i 29.2% je za oba oblika savetodavnog rada; 3) 75% vođa grupe zainteresovani su da se dalje edukuju za rad sa gluvim adolescentima.

Značajna oštećenja sluha više nego druga senzorna oštećenja imaju za posledicu društvenu izolovanost. (Rutman, 1989). Poteškoće u svakodnevnoj komunikaciji sa prijateljima i familijom dovode do smanjenja samopouzdanja i samopoštovanja. Redukovane socijalne veze i aktivnosti dovode do depresije, zatvorenost i usamljenosti (Knutson & Lansing, 1990). Narušeno socijalno i govorno funkcionisanje mogu da kod osobe oštećenog sluha da isprovociraju osećanje "sa mnom nešto nije u redu".

Razlozi za organizaciju ovakvog rada u ustanovi koja se poslednjih 30 godina bavi rehabilitacijom sluha i govora po oralnom metodu koji se zasniva ne teoriji kognitivnog razvoja Ž. Pijažea su:

- do sada nije bio organizovan ovakav rad sa rehabilitovanim gluvim i naglulim adolescentima koji su posle rehabilitacije uključeni u redovne škole;
- skoro 70% dece koja su bila na ranom tretmanu sluha i govora uključena su u redovne škole;
- dolaze na redovne kontrole i povremene, dalje rehabilitacione tretmane za vreme raspusta u toku kojih smo primetili da imaju po-

trebu da sa terapeutima savetuju o temama koje nisu vezane za rehabilitaciju.

Ciljevi organizacije grupnog savetodavnog rada sa gluvim adolescentima na Institutu za ORL i MFH KC, Beograd, na odeljenju za Audio-lošku rehabilitaciju su:

- da slobodno govore o svojim problemima.
- da prevaziđu određene poteškoće
- da razvijaju osećaj samopouzdanja i samopoštovanja.
- da prihvate svoj hendikep
- da formiraju drugarske veze.

Uzorak je sastavljen od 8 adolescenata (5 ženskog i 3 muškog pola), od 16 do 22 godine starosti, koji su na najranijem uzrastu (od momenta otkrivanja oštećenje sluha) bili uključeni u program rehabilitacije sluha i govora verbalnim metodom sa konceptom rane rehabilitacije koji se zasniva na teoriji kognitivnog razvoja koji insistira na značaju senzomotorne inteligencije kao uslova za pojavu govora i ostalih simboličkih funkcija (Ž. Pijaže).

Opšti podaci o članovima grupe:

- svi imaju veoma teško senzorneuralno oštećenje sluha preko 90 db.
- svi su započeli tretman pre navršene druge godine života.
- koriste verbalni govor u komunikaciji, ne znaju gestovni govor, nose slušne aparate, očitavaju govor sa lica i usana.
- uključeni su u redovni školski sistem
- intelektualne sposobnosti su prosečne.
- niko nema evidentirane psihijatrijske bolesti.

Grupu čine:

- P.N. - student 21.g. Fakultet za menadžment-unutrašnja arhitektura, III godina.
- I.M. - student, 20 g. Šumarski fakultet I godina.
- B.J. - student, Viša politehnička škola, I godina
- L.S. - student, Fakultet-konzervator umetničkih predmeta I godina.
- M.M. - Maturirao u januaru, Trgovačka škola, 19 g.
- T.S. - 27. g., zubni tehničar, ne dolazi, prisustvovao samo jednom sastanku.
- S.H. - Učenica I razred gimnazije iz Nemačke, dolazi samo za vreme raspusta.
- J.H. - Sarina sestra, čuje, izrazila želju da se uključi u rad a grupa dozvolila da bude član, III razred gimnazije, dolazi za vreme raspusta.

Savetodavni rad se odvijao u periodu januar-decembar 2006. god. pod vođstvom D. Mirić.

U radu su primenjena pravila grupnog savetodavnog rada sa elementima radionica i socio drame. Članovi grupe koji su pristali na učešće u

savetodavnom radu bili su upoznati sa pravilima funkcionisanja grupe (ugovor) sa kojim su se saglasili:

- da se ne izostaje sa grupe, ukoliko neko ne može da dođe da se javi
- da ne iznosimo naše razgovore van grupe
- ko ne želi da govori o nečemu, ne mora
- da grupa dozvoljava da H.J. rođena sestra članice grupe (H.S. kongenitalno gluva), bude punopravan član
- da se članovi grupe koji su na školovanju u inostranstvu (2) priključe grupi u toku raspusta
- da grupi prisustvuje koleginica S.O. kao posmatrač

Teme sastanaka predlaže vođa grupe. U dogovoru sa članovima teme mogu biti na predlog nekog od članova:

- o školi
- poverenju
- prijateljstvu
- ljubavi
- gestovnom govoru
- odnosu između roditelja i dece
- izlascima
- o njihovom izboru zanimanja
- o proslavi nove godine

REZULTATI

Zbog malog broja članova grupe nije bila moguća numerička obrada rezultata, pa su prikazani u formi pozitivnih i negativnih zapažanja vođe grupe i impresija članova grupe:

ZAPAŽANJA	
POZITIVNA	<ul style="list-style-type: none"> - Dobro razvijen govor za stepen oštećenja sluha - Odlična akademska postignuća (završavaju redovne srednje škole, više škole i fakultete – arhitektonski, elektrotehnički, građevinski, poljoprivredni, itd) - Nisu prekinute porodične veze, deca ostaju u porodici (ne odlaze u internat) - Roditelji se kontinuirano brinu o vaspitanju svog deteta - Socijalni kontakt ostvaruju pretežno sa čujućom okolinom
NEGATIVNA	<ul style="list-style-type: none"> - Često su izloženi podsmehu, ruganju pa i agresiji svojih vršnjaka - Teško sklapaju prijateljstva sa decom iz odeljenja (Ko ti je najbolji drug?, odgovor: Svi) - Stide se svog govora i kriju da ne čuju - Često su usamljeni i nalaze se između sveta gluvih i čujućih - Nastavnici ih dovoljno ne razumeju - Ne prihvataju uključenje u organizacije gluvih osoba - Teško ostvaruju bračne veze i zasnivaju porodicu

Impresije članova grupe formirale su se i menjale tokom perioda u kome je grupa radila (januar-decembar 2006.g):

- vole da dolaze na sastanke grupe;
- prvi susret su iščekivali sa nelagodom;
- najviše im prija to što su zajedno sa nekima koji imaju isti problem kao i oni;
- osećaju se opušteno;
- neki su podigli nivo samopouzdanja: "više se javljam u školi , ne razmišljam toliko šta drugi misle o mom govoru ",...
- M.M. je maturirao i razmišlja da upiše neku višu školu; imao problema sa socijalizacijom i prihvatanjem okoline; ispoljavao agresivne forme ponašanja u kući i među vršnjacima; posle par meseci u grupi počeo je da izlazi sa drugaricama iz grupe;
- B.J. je postala član udruženja studenata sa hendikepom. U početku je bila protiv takvih organizacija i smatrala ih za negativne; donela je pristupnice ostalim članovima grupe;
- P.N. članica grupe koja je imala problema sa prihvatanjem patrijarhalnih pravila vaspitanja u svojoj kući, je našla momka ("koji čuje"). ona kaže da je sada mnogo drugačija , zadovoljnija, počela je da se druži i sa drugim studentima, izlazi sa njima. i drugi joj kažu da se promenila;
- B.J., I. M. i L. S.imaju društvo i van grupe ali ovi susreti su "nešto drugo".

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja na temu gluvih adolescenata u redovnim, specijalnim i internatskim školama (Fukuyama, 2001, p. 329; Myers, Sweeney & Witmer, 2000; Lee, 2001; Swisher, 2001) pokazuju značajno pozitivne efekte primene grupnog savetodavnog rada. Adolescenti uspostavljaju dobre veze unutar same grupe i poboljšavaju kvalitet odnosa u porodici i socijalnoj sredini. Mnoge emocionalne probleme, nesigurnost, komunikacijske barijere, uspevaju da razreše zahvaljujući ovom obliku rada. Jedan član je bio samo na jednom sastanku i prekinuo dolaske. U naknadnim susretima sa ostalih sedam članova grupe dobili smo informaciju da svi žele da nastave sa savetodavnim radom. Savetodavni rad sa gluvim adolescentima koji su uključeni u redovan sistem školovanja (u inkluzivnom sistemu) pokazao je:

- efekti rane rehabilitacije sluha i govora ogledaju se u osposobljenosti kongenitalno ili stečeno praktično gluvog deteta da se uključi i uspešno završi redovnu osnovnu, srednju, višu školu i fakultet, tj da stekne različite stepene obrazovanja u skladu sa svojim sposobnostima i individualnim ambicijama;

- redovna škola im je pružila kvalitetno obrazovanje ali u većini slučajeva, nije ništa uradila na poboljšanje odnosa vršnjaka i stručnjaka prema gluvoj i nagluvoj deci u njihovom okruženju;
- raznolikost problema u društvenom, emotivnom i edukativnom delu života članova grupe omogućila su im razmenu iskustava koja je pomogla u rešavanju tih problema;
- svi članovi grupe izrazili su želju za nastavkom rada, sem jednog člana koji je došao samo na jedan sastanak.

LITERATURA

1. Mirić, D., Mikić, B. (2006): Counseling of hearing impaired adolescents- final outcome of early intervention; *Abstracts of NHS 2006*, Como 2006, p.167-168
2. Pijaže, Ž., Inhelder, B (1978): *Intelektualni razvoj deteta*, (prevod) ZUNS, Beograd.
3. Slavnić, S.: *Multifaktorska uslovljenost razvoja oralnog govora dece sa teškim oštećenjem sluha na rehabilitacionom tretmanu*, Magistarski rad, Defektološki fakultet, Beograd

COUNSELING OF DEAF ADOLESCENT FROM INCLUSIVE EDUCATION

Major hearing impairment cause social isolation more than any other sensory handicap (Rutman, 1989)

Everyday obstacles in communication with friends and family diminish self confidence and self respect. Reduced social connections and activities induce depression, isolation and loneliness (Knutson, Lansing, 1990). Impaired social and speech function can make deaf person believe that there is „something wrong „ with him or her.

The aim of this research was to show the results from counseling mainstreamed deaf adolescents (inclusive education).

The group consisted of 8 deaf adolescents aged 16 to 22 years enrolled in mainstream schools and universities with different educational achievements. All of the members in this group have been involved in early speech and hearing rehabilitation in Clinical Center of Serbia.

Support group has been active from January 2006 until December 2006. Moderator of this group was Danica Mirić.

Positive and negative observations of the moderator as well as impressions of the group members are presented in this paper.

Adolescents have made good connections within the group and improved overall quality of relationships in family and social environment. A lot of emotional conflicts, insecurity or barriers were resolved due to support and counseling they have got in this group. Only one member of this group had discontinued participation in the meetings. The other seven members are still willing to continue activities in support group.

Counseling of deaf adolescents from inclusive education within support group have revealed following results:

- Early intervention in congenitally deaf children enables them to attend mainstream educational system and achieve educational level consistent with his capacity and personal ambitions.

- Mainstream school have provided quality education, but slightly contributed to peer and professional attitude towards hearing impaired children.

- Support group was important for the exchange of diverse experience and problem solving regarding social, emotional or educational issues.

- Majority of members in support group was interested to continue group activities. A single member has shown just once and then dropped out of further activities.

Key words: counseling, adolescents, deafness, inclusion